

ZAMONAVIY SHAROITDA KORRUPSIYAGA QARSHI SIYOSAT VA MOLİYAVIY RAZVEDKA TIZIMINING O'RNI.

Saparov Baxtiyar Doshniyazovich

*O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti magistratura
tinglovchisi*

Аннотация: Ushbu maqolada korrupsiya hodisasining tarixiy shakllanish jarayoni, uning ijtimoiy-iqtisodiy sabablari hamda global miqyosdagi oqibatlari keng tahlil qilingan. Asarda korrupsiyaning insoniyat jamiyati bilan birga shakllangan ijtimoiy illat sifatidagi mohiyati ochib berilib, davlat boshqaruvi, iqtisodiy xavfsizlik va moliyaviy tizimga ta'siri yoritilgan. Xususan, O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashishning huquqiy, institutsional va texnologik asoslari, shuningdek, moliyaviy razvedka (FIU) tizimining roli tahlil qilingan. Maqolada Yaponiyaning JAFIC, Norvegiyaning ØKOKRIM, Xitoyning CAMLMAC kabi xorijiy tajribalari o'rganilib, O'zbekiston uchun amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Аннотация: В данной статье рассматриваются историческое формирование коррупции, её социально-экономические причины и глобальные последствия. Раскрыта сущность коррупции как социального зла, возникшего вместе с человеческим обществом, показано её влияние на государственное управление, экономическую безопасность и финансовую систему. Особое внимание уделено правовым, институциональным и технологическим основам противодействия коррупции в Республике Узбекистан, а также роли системы финансовой разведки (FIU). На основе анализа зарубежного опыта – Японии (JAFIC), Норвегии (ØKOKRIM), Китая (CAMLMAC) – предложены практические рекомендации для повышения эффективности антикоррупционной политики Узбекистана.

Annotation: This article analyzes the historical development of corruption, its socio-economic roots, and its global consequences. The study reveals corruption

as a social and economic phenomenon that has evolved alongside human civilization, highlighting its impact on public administration, economic security, and the financial system. Special attention is given to the legal, institutional, and technological frameworks of anti-corruption policy in the Republic of Uzbekistan, with emphasis on the role of the Financial Intelligence Unit (FIU). Based on the comparative analysis of international experience – including Japan’s JAFIC, Norway’s ØKOKRIM, and China’s CAMLMAC – the paper provides practical recommendations for strengthening Uzbekistan’s national anti-corruption mechanisms.

Kalit so‘zlar: korrupsiya, iqtisodiy xavfsizlik, raqamlashtirish, moliyaviy monitoring, xalqaro tajriba, halollik indeksi.

Ключевые слова: коррупция, экономическая безопасность, цифровизация, финансовый мониторинг, международный опыт, индекс честности.

Keywords: corruption, economic security, digitalization, financial monitoring, international experience, integrity index.

KIRISH

Korrupsiya - insoniyat jamiyati tarixida eng qadimiy va eng xavfli ijtimoiy-iqtisodiy illatlardan biridir. U davlat boshqaruvi, siyosiy tuzum va iqtisodiy tizimlar rivojining turli bosqichlarida turlicha ko‘rinishlarda namoyon bo‘lgan bo‘lsa-da, mohiyatan bir xil – ya’ni shaxsiy manfaatni jamiyat manfaatidan ustun qo‘yish tamoyiliga asoslangan. Bugungi globallashuv va raqamli iqtisodiyot davrida korrupsiya nafaqat ma’naviy inqiroz, balki milliy xavfsizlik va iqtisodiy barqarorlikka tahdid soluvchi omil sifatida baholanmoqda.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev “*Korrupsiya – bu davlatning dushmani. Biz uni faqat jazolash bilan emas, balki uning ildizini quritish orqali yengamiz*” deb ta’kidlagan edi. Ushbu so‘zlar korrupsiyaga qarshi kurashni faqat huquqiy yo‘l bilan emas, balki tizimli, iqtisodiy va ma’naviy mexanizmlar orqali amalga oshirish zarurligini ifodalaydi.

Bugungi kunda korrupsiyaga qarshi kurash har qanday davlatning iqtisodiy siyosatida ustuvor yo‘nalishga aylangan. Chunki korrupsiya moliyaviy tizimning shaffofligini pasaytiradi, sarmoyadorlar ishonchini susaytiradi va jamiyatda adolat tamoyillarini buzadi. Shu bois xalqaro tashkilotlar - BMT, OECD, FATF, Jahon banki, Transparency International – korrupsiyani iqtisodiy taraqqiyotning asosiy to‘siqlaridan biri sifatida e’tirof etgan.

O‘zbekiston so‘nggi yillarda korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida izchil islohotlar olib bormoqda. “Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi Qonun, Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligining tashkil etilishi, “Raqamli O‘zbekiston – 2030” dasturi doirasida davlat xizmatlarining raqamlashtirilishi, shuningdek, moliyaviy razvedka tizimining (FIU) mustahkamlanishi – bularning barchasi mamlakatda halollik va shaffoflikni ta‘minlashga qaratilgan amaliy choralardir.

Mazkur maqolada korrupsiya hodisasining tarixiy ildizlari, iqtisodiy va ijtimoiy sabablari, xalqaro tajriba hamda O‘zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashishning zamonaviy mexanizmlari keng tahlil etiladi. Ayniqsa, moliyaviy razvedka tizimining roli, raqamli boshqaruv imkoniyatlari va korrupsiyaning iqtisodiy xavfsizlikka ta’siri chuqur o‘rganiladi.

Korrupsiya insoniyat jamiyati shakllangan ilk bosqichlardan buyon mavjud bo‘lgan ijtimoiy-iqtisodiy illatdir. Lotincha “*corrumpere*” so‘zidan olingan bu atama “buzmoq”, “axloqiy inqirozga olib kelmoq” ma’nolarini bildiradi. Qadimgi Rim huquqida korrupsiya davlat xizmatidagi xiyonat, mansabni suiiste‘mol qilish va adolatni sotish bilan tenglashtirilgan. Qadimgi Xitoyda imperator Konfutsiy o‘z ta’limotlarida “halollik – davlatni mustahkamlovchi fazilat” deb ta’riflagan. Uning fikricha “Agar amaldor halol bo‘lsa, xalq to‘g‘ri yo‘lga yuradi. Agar amaldor poraxo‘r bo‘lsa, davlat inqirozga yuz tutadi.” Demak, korrupsiya qadimiy davrlardanoq davlat boshqaruvi bilan uzviy bog‘liq ijtimoiy hodisa sifatida shakllangan.

O‘rta asrlarda Yevropa mamlakatlarida korrupsiya, asosan, monarxik boshqaruv va cherkov tizimidagi mansab savdosi bilan ifodalangan. Fransiyada

XVII asrda “korrupsiya” termini rasmiy hujjatlarga kiritilgan bo‘lib, u davlat xizmatini sotish holatlarini ifodalagan.

XX asr oxiridan boshlab korrupsiya global muammo sifatida e’tirof etildi. 1996-yilda BMTning “*Korrupsiyaga qarshi konvensiyasi*” (UNCAC) va 1997-yilda OECD tomonidan “*Xorijiy mansabdor shaxslarga pora berishni taqiqlovchi konvensiya*” qabul qilindi. Shuningdek, FATF (Financial Action Task Force) korrupsiyani “**moliyaviy tizimning eng xavfli tahdidi**” sifatida e’tirof etdi.

Prezidentimiz Sh.M. Mirziyoyev “Korrupsiya - bu davlatning dushmani. Biz uni faqat jazolash bilan emas, balki uning ildizini quritish orqali yengamiz” [2. b-211] degan edi. Korrupsiya, tarixan shakllangan, iqtisodiy va ma’naviy jihatdan murakkab ijtimoiy jarayon. U har qanday davlatning iqtisodiy xavfsizlik tizimiga tahdid soladi. Shu sababli korrupsiyani o‘rganish, uni tahlil qilish va unga qarshi samarali nazorat mexanizmlarini ishlab chiqish bugungi kunning muhim yo‘nalishlaridan biridir. Korrupsiyaning ildizi iqtisodiy va ijtimoiy tizimlarning nomutanosibligida yotadi. Har qanday davlatda korrupsiyaning paydo bo‘lishiga sabab bo‘luvchi omillar turlicha, ammo ularni quyidagi umumiy guruhlariga ajratish mumkin, ular **iqtisodiy, huquqiy, siyosiy, ijtimoiy va madaniy hamda texnologik sabablardir.**

Ispan olimi **Antonio Ortega** fikriga kura “Korrupsiya davlat iqtisodiyotidagi beqarorlikning o‘lchovidir. Unda har bir sabab ijtimoiy muvozanatning zaiflashgan nuqtasini ko‘rsatadi.” [3. b-74] Iqtisodiy sabablar korrupsiyaning eng keng tarqalgan ildizidir. Bu omillar orasida byudjet defitsiti, soliq tizimidagi murakkablik, ish haqi pastligi, davlat xaridlarining yopiq mexanizmlari, moliyaviy nazoratning sustligi ham mavjud.

Korrupsiyaning iqtisodiy sabablari va ularning oqibatlari. Jadval 1.

Sabab	Tavsif	Natijaviy oqibat
Byudjet defitsiti	Davlat xarajatlari va daromadlari o‘rtasidagi nomutanosiblik	Mablag‘larni noqonuniy o‘zlashtirish xavfi

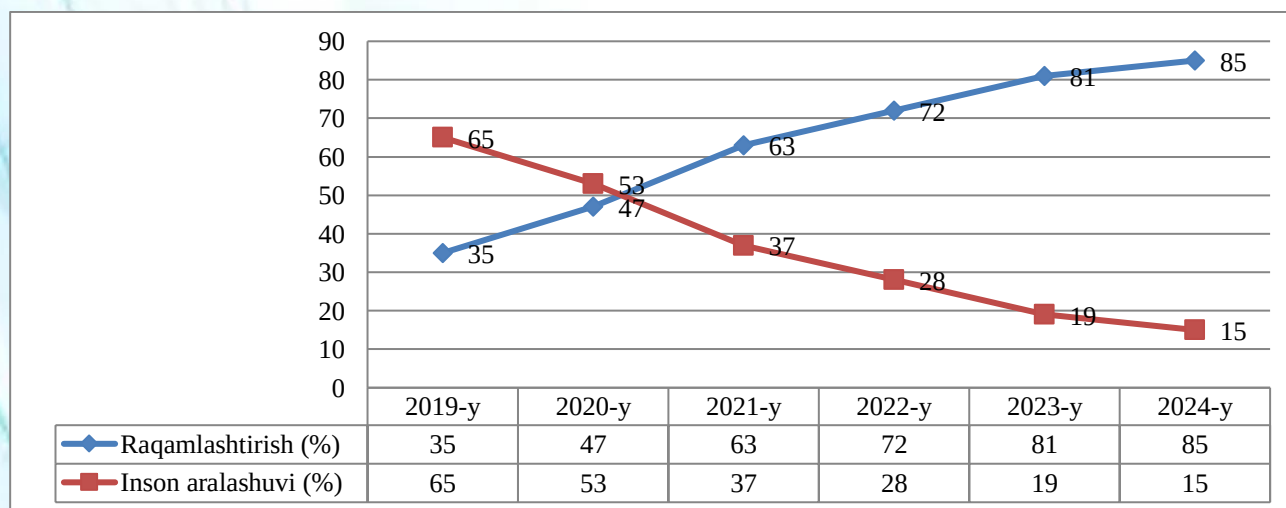

Soliq tizimining murakkabligi	Soliq ma'lumotlarining ochiqqligi past	Soliqdan bo'yin tovlash orqali yashirin daromad
Davlat xaridlaridagi yopiqlik	Tender va kontraktlar shaffof emas	“O‘z odamlariga” ustunlik berish, korrupsion bitimlar
Past ish haqi	Davlat xizmatchilari uchun moliyaviy rag‘bat yo‘qligi	Poraxo‘rlik uchun sharoit yaraladi

Hind olimi **Ravi Chandran** “Korrupsiya shunchaki jinoyat emas, balki jamiyatdagi ijtimoiy inertlikdir. Odamlar unga ko‘nikib qolsa, tizim ham uni himoya qila boshlaydi” deb ta’kidlaydi. [4. b-121.] O‘zbek jamiyatida so‘nggi yillarda “Halollik vaksinasi” dasturi orqali axloqiy qadriyatlarni mustahkamlash yo‘lga qo‘yilgan.

Raqamli texnologiyalar rivojlanmagan mamlakatlarda korrupsiya darajasi yuqori bo‘ladi. Chunki inson omili ko‘p bo‘lgan tizimlarda qarorlar subyektiv qabul qilinadi. Koreyalik olim **Li Jae Hoon** “Raqamlashtirish korrupsiyaga qarshi eng kuchli emlashdir. Texnologiya insonning zaif tomonlarini nazoratga oladi.” deb takidlagan o‘z asarida. O‘zbekistonda so‘nggi yillarda davlat xizmatlari “Yagona interaktiv portal” orqali raqamlashtirilgani natijasida inson aralashuvi 2,3 barobarga korrupsiya xavfi 37% ga kamaygani aniqlangan. [5]

Davlat xizmatlari raqamlashishi natijasida inson aralashuvi kamayishi (2020–2024). Diagramma 1.

Tahliliy izoh: 2019 yilda inson aralashuvi 65% bo‘lgan bo‘lsa, 2024 yilda bu ko‘rsatkich 15% gacha pasaydi. Bu raqamlar “Raqamli O‘zbekiston – 2030” dasturi samaradorligini ko‘rsatadi. Davlat xizmatlarining avtomatik tarzda bajarilishi fuqarolarning davlatga ishonchini oshirdi va korrupsiya uchun imkoniyat maydonini qisqartirdi. [6. B-46]

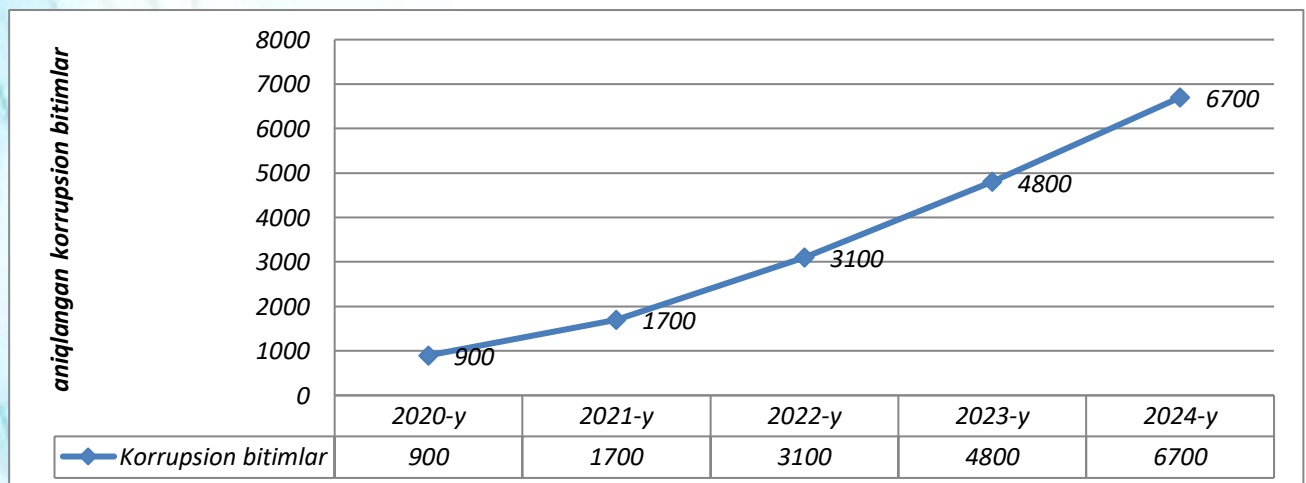
Moliyaviy tizimda korrupsiya bank nazoratining susayishi, kredit risklarining oshishi va kapital oqimlarining noqonuniy yo‘nalishlarda ishlatilishi bilan namoyon bo‘ladi.

Xitoyda **CAMLMAC** (China Anti-Money Laundering Monitoring and Analysis Center) 2024-yilda 18 mingta shubhali tranzaksiyani aniqlagan bo‘lsa, ularning 42% korrupsion kelib chiqishli bo‘lgan.

O‘zbekistonda esa 2024-yilda Moliyaviy monitoring departamenti (MMD) tomonidan 6,7 mingta shubhali bitim tahlil qilinib, 117 ta holatda korrupsiya bilan bog‘liq noqonuniy daromadlar aniqlangan. [7]

O‘zbekistonda FIU tomonidan aniqlangan korrupsion bitimlar soni (2020–2024)

Diagramma 2.

Korrupsiya sarmoyadorlarning ishonchini kamaytiradi va “risk country” (xavfli mamlakat) statusini kuchaytiradi. Jahon banki tahlillariga ko‘ra, korrupsiya darajasi 1% oshsa, to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar hajmi 2,7% kamayadi. Bu borada Yapon olimi **Hiroshi Tanaka** “Korrupsiya – bu sarmoyaning dushmani. Investorlar xavfsizlik izlaydi, xavf emas” deb fikr bildirgan. [8. b-62] O‘zbekistonda

so‘nggi yillarda korrupsiyaga qarshi kurash choralari natijasida 2021-2024-yillar oralig‘ida FDI (Foreign Direct Investment) xorijiy to‘g‘ridan-to‘g‘ri investitsiya hajmi 4,8 mlrd dollardan 8,1 mlrd dollargacha oshgan. [9]

Korrupsiyaga qarshi kurash va iqtisodiy xavfsizlik yunalishida Xalqaro tajribalarga etibor qaratsak, Yaponiyada (**JAFIC modeli**) korrupsiyaga qarshi kurash moliyaviy axborot tizimlari orqali avtomatik tarzda amalga oshiriladi. Ularning “Transparency Matrix” dasturi korrupsiya xavfini 45% kamaytirgan, Norvegiyada (**ØKOKRIM**) FIU tizimi prokuratura bilan birlashtirilgan. Natijada korrupsiya bilan bog‘liq jinoyatlar bo‘yicha 95% aniqlanish ko‘rsatkichiga erishilgan. Ushbu tajribalar shuni ko‘rsatadiki, korrupsiya iqtisodiy xavfsizlik bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, moliyaviy razvedka tizimi bu jarayonni boshqaruvchi mexanizmdir. O‘zbekistonning iqtisodiy xavfsizlik tizimi “Davlat moliyaviy nazorati” konsepsiyasi asosida shakllanmoqda.

Prezidentimiz Sh.M. Mirziyoyev ta’kidlaganidek “Korrupsiyasiz iqtisodiyot - bu xavfsizlik, sarmoya va ishonch demakdir.” [2. b-252] Korrupsiya har qanday davlatning siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy tizimiga jiddiy tahdid soluvchi global muammolardan biridir. O‘zbekiston ham bu jarayondan mustasno emas. Mustaqillikning ilk yillaridan boshlab mamlakatda korrupsiyaga qarshi kurashish milliy siyosatning muhim yo‘nalishiga aylandi.

Prezidentimiz Sh.M. Mirziyoyev “Korrupsiyani yengish – bu davlatni mustahkamlash, xalq ishonchini tiklash va yangi taraqqiyot bosqichiga chiqish demakdir.” degan edi. Davlat rahbarining ushbu chaqirig‘i korrupsiyaga qarshi kurashni nafaqat huquqiy, balki **ijtimoiy-axloqiy va iqtisodiy zarurat** sifatida qarashni talab etdi. Shu asosda mamlakatda **milliy antikorrupsiya siyosati, institutsional islohotlar, xalqaro hamkorlik va moliyaviy razvedka tizimini** rivojlantirish jarayonlari boshlandi.

✓ 2017-yil 3-yanvarda “**Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida**”gi **Qonun** qabul qilindi.

✓ 2019-yilda **Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi** tashkil etildi.

- ✓ Shu yilda moliyaviy razvedka organi sifatida **Moliyaviy monitoring departamenti (FIU)** mustaqil tahlil markaziga aylandi.
- ✓ **2021–2025-yillarga mo'ljallangan Milliy strategiya** korrupsiyani kamaytirish bo'yicha davlat siyosatini kompleks yondashuvga o'tkazdi.
- ✓ **Elektron hukumat** tizimi kengaytirildi: e-deklaratsiya, e-tender, e-soliq, e-xarid va ochiq byudjet tizimlari ishga tushirildi.
- ✓ 2023-yilda **FATF tavsiyalarini** milliy qonunchilikka moslashtirish bo'yicha hukumat qarori qabul qilindi.
- ✓ **Uch pog'onali monitoring modeliga** asoslangan O'zbekistonning korrupsiyani baholash tizimi joriy qilindi.

1 **Davlat miqyosida** - Halollik indeksi, CPI, FATF monitoringi.

2 **Tashkilot miqyosida** - FIU risk xaritasi, audit, ichki nazorat.

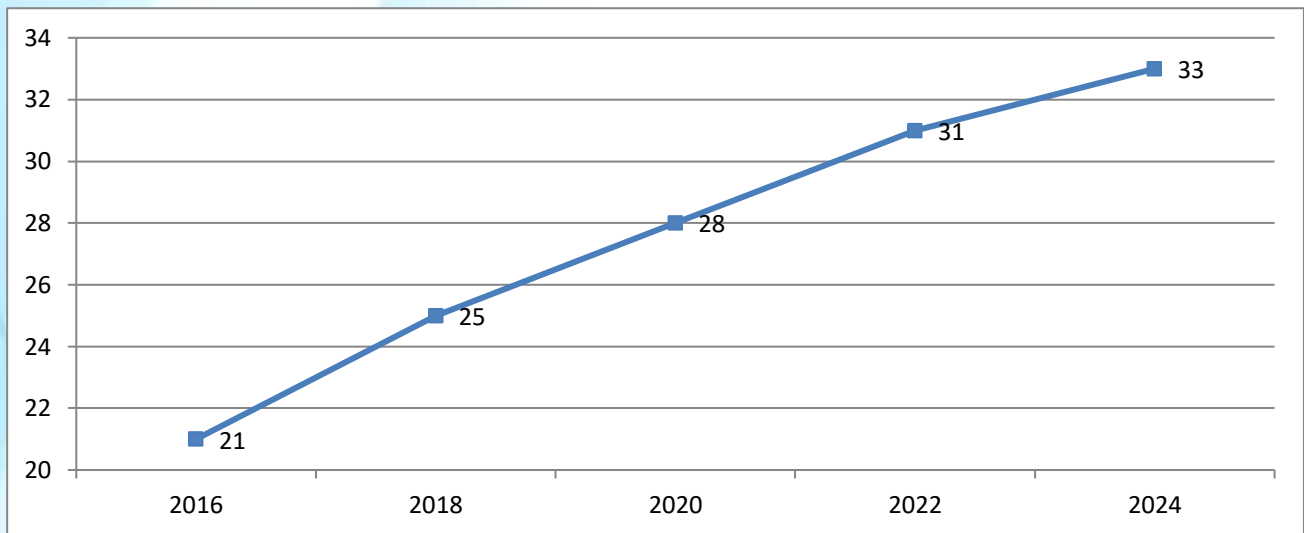
3 **Jamoatchilik miqyosida** - Ochiq byudjet, E-Antikorrupsiya murojaatlari.

Indoneziyalik olim **Rizal Fathurrahman** uz asarida “O'zbekiston korrupsiyani baholashda raqamli indikator tizimini muvaffaqiyatli joriy etgan Osiyodagi birinchi mamlakatlardan biridir. Bu tizim shaffoflik va hisobdorlikni iqtisodiy o'sish mexanizmi sifatida ishlatadi” (10. b-68.) deb ta'kidlaydi.

Transparency International (*Xalqaro shaffoflik*) tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekistonning Korrupsiyani qabul qilish indeksi (CPI) so'nggi sakkiz yil ichida izchil yaxshilandi.

O'zbekistonning CPI ko'rsatkichi dinamikasi (100 ball) (2016–2024)

Diagramma 3.

Tahliliy izoh: 2016–2024-yillar oralig‘ida CPI ball 21 dan 33 gacha oshgan, ya’ni 57 foizlik yaxshilanish qayd etilgan.

Xulosa

Korrupsiya insoniyat jamiyati shakllangan ilk bosqichlardan buyon mavjud bo‘lgan ijtimoiy-iqtisodiy illat bo‘lib, bugungi kunda u global miqyosda milliy xavfsizlik va iqtisodiy barqarorlikka tahdid soluvchi omil sifatida baholanmoqda. Maqolada korrupsiyaning tarixiy ildizlari, ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy va texnologik sabablari tahlil qilinib, ularning davlat boshqaruvi hamda moliyaviy tizimga ta’siri yoritilgan.

O‘zbekiston misolida korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha huquqiy, institutsional va texnologik islohotlar – jumladan, “Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi Qonun, Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi, moliyaviy razvedka (FIU) tizimi hamda “Raqamli O‘zbekiston – 2030” dasturi – amaliy natijalar bergani ko‘rsatilgan.

Shuningdek, Yaponiya (JAFIC), Norvegiya (ØKOKRIM) va Xitoy (CAMLMAC) FIU modellari asosida xorijiy tajribalar o‘rganilib, O‘zbekiston uchun raqamlashtirishni chuqurlashtirish, moliyaviy monitoring tizimini kuchaytirish va xalqaro standartlarga integratsiyani kengaytirish bo‘yicha amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Umuman olganda, korrupsiya bilan kurash faqat jazolash emas, balki tizimli profilaktika, halollik madaniyatini rivojlantirish va moliyaviy nazorat

mexanizmlarini mustahkamlash orqali muvaffaqiyatga erishishi mumkinligi ta'kidlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. “Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi Qonun, 2017-yil 3-yanvar, 3-modda
2. Mirziyoyev Sh.M. *Yangi O‘zbekiston strategiyasi*. – Toshkent, 2023. – B. 211.252
3. Ortega A. *Corrupción y desarrollo económico*. – Madrid, 2020. – P. 74.
4. Chandran R. *Ethics and Public Governance in South Asia*. – New Delhi, 2019. – P. 121.
5. Adliya vazirligi ma’lumotlari, 2024.
6. Adliya vazirligi huzuridagi NNT agentligi. Fuqarolik jamiyati monitoringi hisobotlari. – Toshkent, 2024. – B. 46.
7. Moliya vazirligi ma’lumotlari, 2024.
8. Tanaka H. *Kōsei to keizai no kōzō*. – Tokyo, 2021. – b-62.
9. Iqtisodiyot va moliya vazirligi hisobotlari, 2024
10. Fathurrahman R. *Digital Integrity Indicators in Developing Economies*. – Jakarta, 2024. – P. 68.